

Review Scientific Paper – Pregledni rad

UPROŠĆENE PROCESNE FORME U KRIVIČNO-PROCESNOM PRAVU
REPUBLIKE SRPSKE

Miro Katić¹, Zoran Pavlović²

¹Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava za borbu protiv terorizma i ekstremizma, Banja
Luka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, mirokatic.rs@gmail.com

²Pokrajinski zaštitnik građana – Ombudsmen, Bulevar Mihajla Pupina 25, 21101 Novi Sad, Srbija

APSTRAKT

Osnovni cilj krivičnog postupka je utvrđivanje istine. Treba priznati da je najpogodnije vrijeme za obavljanje toga posla prije glavnog pretresa, jer, ono što je utvrdila policija ili tužilac često ima veću stvarnu vrijednost od materijala koji je kasnije ustanovljen u sudnici. S druge strane, jedna od važnijih osobenosti savremene nauke krivično-procesnog prava, a time i savremenog krivično-procesnog zakonodavstva, čija rješenja prate tendencije nauke, jeste zahtjev za efikasnošću krivičnog pravosuđa. Pitanje efikanosti krivičnog postupka, odnosno postupanja, jeste pitanje koje je oduvijek, a naročito zadnju deceniju, privlačilo pažnju ne samo naučne i stručne javnosti, nego i javnosti uopšte. Zahtjev za efikasnosti krivičnog postupka je postao jedan od važnijih osobenosti savremene nauke krivičnog prava, a time i savremenog krivično-procesnog zakonodavstva čija rješenja prate tendencija nauke. On je, sasvim opravdano, jedan od međunarodnih pravnih standarda ove oblasti kao cjeline. U radu je dat osvrt na uprošćene procene forme u krivično-procenoj pravu Republike Srpske koje se odnose upravo na postizanja odgovarajućeg nivoa efikasnosti u krivičnim postupcima u Republici Srpskoj.

Cljučne riječi: krivično-procesno pravo, efikasnost, uprošćene procesne forme, pojednostavljene procesne forme.

UVOD

U krivičnoprocesnoj doktrini se sreće mnoštvo termina za označavanje ustanova koje su predmet ovog rada: sumarne, simplifikovane, uprošćene, ubrzane, skraćene, pojednostavljene, urgentne, hitne procedure ili postupci. Konfuziji doprinosi i specifična zakonska terminologija koja varira od zemlje do zemlje i najčešće ne poznaje generički pojam za odstupajuće procesne forme (Brkić, 2004).

Uprošćavanje je jedan od načina ekonomizacije djelovanja, koji počiva na štednji energije, a postoji kada se nešto radi manje posredno (ne tako okolnim putem, uz pomoć manjeg broja sastavnih radnji) ili putem manje komplikovanog sistema radnji. Potreba za uprošćavanjem nekog sistema djelovanja zavisi od stepena njegove složenosti (Brkić, 2009). Sam pojam uprošćenih procesnih formi, dalo bi se primjetiti, odražava stanje pravnog sistema.

Stanje pravnog sistema u tom pogledu zavisi od stanja njegove okoline: pravo treba da pruži adekvatan odgovor na razvoj društva, koji se nesumnjivo kreće u pravcu sve veće složenosti. Stoga možemo govoriti i o tendenciji sve veće složenosti prava, koje samo tako može apsorbovati i reducirati rastući kompleksitet okruženja. U tom smislu, svjedoci smo izvjesnog paradoksa: što je razumljiviji i složeniji pravni sistem kreiran od strane zakonodavca, to su veće mogućnosti primjenjivača prava da u njemu nađe uporište i za sasvim jednostavne forme. Apel za uprošćavanjem krivičnog postupka počiva upravo na principu srazmjernosti, odnosno razmjene jednostavnog (procesne forme) za jednostavno (predmet suđenja). Otuda se oblikovanje uprošćenih procesnih formi suočava sa dva osnovna problema: prepoznavanje onih kvalifikativna procesnih objekata i subjekata koji opravdavaju prostije forme; iznalaženje prave mjere uprošćavanja procesne forme

koja odgovara osobenostima procesnih objekata i subjekata. (Brkić, 2009) Dakle, postojanje mnoštva termina za označavanje pojednostavljenih procesnih formi odražava stanje pravnog sistema odnosno sve veće složenosti prava, koje samo tako može apsorbovati sve veći kompleksitet društva. Takođe, u ovom radu, smatram za neophodnim pomenuti obilježja pojednostavljenih procesnih formi koja se mogu vezati za dvije grupe odstupanja od opšte procedure: odstupanje od opšte procesne strukture i odstupanje od opštih procesnih načela. Tako, s jedne strane postoji mogućnost izostavljanja kompletnog prethodnog stadijuma ili pojedinih njegovih faza, a sa druge strane, izostavljanja glavnog postupka ili pojedinih njegovih faza. Što se tiče procesnih načela, važno je uočiti nekoliko njihovih svojstava: promjenljivost, podložnost stepenovanju i mogućnost uvažavanja više suprotnih načela istovremeno (Brkić, 2009).

Pitanje izbora pojednostavljenih procesnih formi može biti riješeno na različite načine. Dilema između obavezne i fakultativne primjene obično se rješava u korist ove posljednje, pri čemu inicijalna uloga pripada organu krivičnog gonjenja. Poseban problem predstavlja osmišljavanje mehanizama podsticanja pojednostavljenih procesnih formi. U tom smislu treba imati u vidu da je mehanizam nagrade često djelotvorniji od mehanizma prinude. Stimulativno dejstvo na okrivljenog može imati: odustajanje od progona drugih krivičnih djela, pribjegavanje drugim, manje represivnim krivičnim sankcijama umjesto kazne, uslovno odlaganje izvršenja kazne, zamjena kazne lišenja slobode novčanom kaznom, ublažavanje kazne do određenog obima, itd. Davanje okrivljenom niza pogodnosti ne može se tretirati kao narušavanje dobrovoljnosti njegovog priznanja ili pristanka (Brkić, 2009).

OSNOVI UPROŠĆENIH PROCESNIH FORMI

Posebne procesne forme odlikuje se posebnim osnovom i posebnom strukturom. Suština određuje samu sebe kao osnov. Pod osnovima posebnih formi podrazumijevamo odlučujuće razloge njihovog stvaranja iz kojih se izvode i relevantni materijalni, a izuzetno i formalni uslovi njihovog zasnivanja. Osnov je, s jedne strane, opštiji od uslova jer može biti zajednički za više procesnih formi koje se međusobno razlikuju po uslovima i po obilježjima. Dakle, iz istog osnova se može izvoditi mnoštvo različitih uslova, čija konkretizacija zavisi i od obilježja posebne forme. Osim toga, osnovi najčešće pokazuju srodnost sa materijalnim, a ne i formalnim uslovima zasnivanja uprošćenih procesnih formi. Osnove i uslove, s druge strane, treba razlikovati od ograničenja u primjeni neke forme. Uprošćene forme su često restriktivno postavljene tako da njihova dopuštenost ne zavisi samo od ispunjenosti materijalnih i formalnih uslova, već i čitavog niza posebnih zahtjeva u vezi sa vrstom i sastavom suda, vrstom delikta, kategorijom okrivljenih, vrstom i mjerom izrečene sankcije, itd. Ti su zahtjevi u funkciji ograničavanja primjene uprošćene forme na neophodnu mjeru, koja može biti opravdana kriminalnopolitičkim razlozima (Brkić, 2004). Treba ukazati i na pokretljivost ovih kategorija tako da isti faktor u jednoj procesnoj formi može imati karakter uslova, a u drugoj ograničenja. Osim toga, nema smetnji da ista procesna forma počiva na više različitih osnovi koji se kombinuju. Naizad, posebno mjesto imaju razne procesne garantije, koje su često već sadržane u osnovima, uslovima i ograničenjima, a koje objedinjuje ista funkcija – zaštita okrivljenog, eventualno i oštećenog (Brkić, 2004). Poseban osnov uprošćenih posebnih formi se nalazi u osobenostima procesnih objekata ili u držanju procesnih subjekata.

UPROŠĆENE FORME POSTUPANJA U KRIVIČNO-PROCESNOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRPSKE

Mogućnosti za povećanje efikanosti krivičnog postupka u savremenom uporednom krivičnoprocesnom zakonodavstvu posmatrano sa normativnog aspekta, traže se i u uvođenju posebnih, skraćenih, pojednostavljenih oblika postupanja za određene kategorije krivičnih djela. Posmatrano sa aspekta stepena doprinosa efikanosti krivičnog postupka u okviru brojnih mjera koje se preduzimaju po ovom pitanju posebno mjesto pripada upravo pojednostavljenim formama postupanja u krivičnim stvarima. Danas se sa sigurnošću može konstatovati da su pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima jedan od izuzetno važnih instrumenata efikanosti krivičnog postupka (Bejatović, 2011).

Savjet Evrope u zajedničkoj akciji svojih članica za ubrzanje i pojednostavljenje funkcionisanja pravosudnog sistema polazi od povećanog broja krivičnih slučajeva pred sudovima, a posebno onih koji se kažnjavaju manjim kaznama, i od stava da to u rješavanju zločina kompromituje pravosuđe i nanosi štetu njegovom radu. Dužina trajanja krivičnog postupka često je osnovni kriterijum za vrednovanje uspješnosti rada pravosudnih organa i sinonim je za tezu o „sporom pravosuđu“, „sporij pravdi“, predugoj distanci od trenutka izvršenja krivičnog djela do „privođenja učinioca zasluženoj kazni“, (Đurđić, 2013).

Koliki se značaj pridaje pravdi koja se dijeli bez zakašnjenja, izraženo je u svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima koja pravo na suđenje u razumnom roku uvršćuju u osnovna prava čovjeka. Tako i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u odredbama o pravu na pravično suđenje (član 6 stav 1), statuiru i pravo na suđenje u razumnom roku. Ubrzanje postupka je pravni i politički problem, pa je razumljivo što je i Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio preporuku vezanu za pojednostavljenje krivičnog pravosuđa, koja pored upućivanja na primjenu načela diskrecionog gonjenja sadrži i ove smjernice za otklanjanje sporosti krivične pravde u postupcima za lakša, ali masovna krivična djela (Đurđić, 2013): koristiti tzv. skraćene postupke, vršiti vansudska poravnanja kao alternativu suđenju, koristiti tzv. pojednostavljene postupke, pojednostaviti redovni sudski postupak – Preporuka NO (87) 18. Saglasno ovim preporukama, ubrzanje krivične procedure može ići u pravcu pojednostavljenja opšte forme krivičnog postupka (putem mjera kojim će se pojedine faze i stadijumi tog postupka uprostiti i učiniti fleksibilnijim), ili u pravcu razvijanja posebnih uprošćenih formi (tada, po pravilu, izostaju pojedine faze ili stadijumi, ili se poseže za nekim instrumentima vansudskog rješavanja krivičnih predmeta – diverzioni metod). Zakonodavac bježi iz opšteg u izuzetni postupak kad god želi da postigne brzinu u suđenju određenih krivičnih djela (Vasiljević, 1941). U posljednje vrijeme uprošćavanje procesnih formi je okrenuto ka izbjegavanju suđenja na glavnom pretresu premještanjem težišta odlučivanja na neku raniju fazu postupka. Za starije pojednostavljene postupke bilo je karakteristično da izostaju faze koje prethode glavnom pretresu, kao što je slučaj s našim sumarnim krivičnim postupkom u kome izostaje faza istrage. Zapaženo je da savremena zakonodavstva karakterišu česte reforme zasnovane na umnožavanju posebnih, uprošćenih formi krivične procedure. Međutim, težnja ka uprošćavanju procesnih formi ne smije preći donju granicu ispod koje proces više ne predstavlja čvrst sistem garancija za ostvarivanje jednog *due process of law* i jedne meritorno pravilne odluke (Đurđić, 2013).

OZAKONJENJE POJEDNOSTAVLJENIH FORMI POSTUPANJA U REPUBLICI SRPSKOJ

Pored humanizacije krivičnog postupka, jedan od stalno prisutnih ciljeva pri izmjeni naših procesnih zakona je bilo i povećanje njihove efikasnosti. Tom cilju se sa više ili manje ozbiljnosti i uspjeha prilazilo u svim dosadašnjim procesnim reformama i često smo i poslije usvajanja odgovarajućeg zakona opet ostajali nezadovoljni. Na početku se pokušavao riješiti problem neefikasnosti i neracionalnosti krivičnog pravosuđa i nekim radikalnim novinama, kao što su pojednostavljene procesne forme (Brkić, 2009).

Krivičnoprocesna teorija na našim prostorima donedavno nije pokazivala naročit interes za problematiku pojednostavljenih procesnih formi. Pionirski rad na tu temu potekao je od profesora Grubača, koji je još prije više od dvadeset godina u svom članku ukazao na potrebu preispitivanja postojećih procesnih formi. Kako to ističe S. Brkić, njegovo interesovanje za navedenu problematiku ostalo je usamljeno, a nagovješteni principijelni stavovi u to vrijeme nisu našli odjeka u našoj doktrini.

U pravnoj literaturi prihvaćen je pojam standarda. Međunarodni pravni standard označava ono što pripada pravu *eh aequo et bono*, što se stabilizovalo u svojoj elementarnoj pravnoj formi, bilo kao ideja, bilo kao pravna činjenica, što jeste, ili bi moglo predstavljati, univerzalni minimum nekog pravnog pravila, nezavisno od toga da li je sastavni dio pozitivnog, unutrašnjeg ili međunarodnog prava. Zato međunarodni pravni standard jeste pravni pojam, rezultat sublimacije pravnog iskustva i znanja, napredovanja relacijske norme do načela (Matovski, 2009). Prema nekim teoretičarima, međunarodnim pravnim standardom smatra se dio međunarodnog prava, utvrđen međunarodnim

dokumentima i ponavljan u mnogim drugim sličnim međunarodnim aktima, univerzalne, regionalne ili nacionalne prirode, a koji su prihvaćeni kao dokaz o svjetskom važenju kriterijuma za procjenjivanje pravnog sistema svake države, i kao ovlašćenje za sve druge države i međunarodne organizacije da se miješaju u tuđe unutrašnje odnose, a da pri tome ne može da im se suprotstavi argument suvereniteta (Matovski, 2009).

U širem smislu, međunarodni pravni standardi jesu skup pravnih pravila, prihvaćenih na normativan, programski i empirijski način, bilo od međunarodnih organizacija, bilo od tijela vladinog ili nevladinog karaktera, ili od država sa respektabilnim nivoom pravne tradicije i kulture, od velikog broja drugih država, ili od jurisprudencije i pravne doktrine (Matovski, 2009).

Kada govorimo o međunarodnim pravnim standardima treba da se pozivamo na važeće međunarodne akte i na praksu međunarodnih ustanova, nezavisno od toga da li su sve te ustanove ratifikovale ove akte i da li oni potpadaju pod jurisdikciju takvih ustanova, kao i na afirmisana pravila unutrašnjeg prava pojedinih država i na istaknuta shvatanja iz jurisprudencije i pravne doktrine. Znači, kod pravnog standarda riječ je o identičnosti sadržaja kod različitosti forme. Pravni standard najčešće je formulisan u vidu opšte pravne norme koja jasno određuje cilj zakonodavca, a na koju treba da se nadovežu dopunske norme kojima se obezbjeđuje njeno poštovanje. U isto vrijeme, pravni standardi su i regulativna pravila i pravni ideali, tj. norme o pravu u nastajanju (*in statu nascendi*). One određuju kakva treba da bude pravna regulativa, tako da imaju dinamičnu prirodu. Njihova funkcija je, prvo, da modeliraju pravo prema određenim pravnim idealima i, drugo, da postave pravac po kome treba da se kreće zakonodavac u stvaranju, a i sud u primjeni prava (Matovski, 2009).

Ne treba da čudi što različite pravne sisteme karakteriše zajednička težnja ka ubrzanju postupka, između ostalog, i nastojanjima u pravcu produbljene procesne diferencijacije. Traganje za pojednostavljenim procesnim formama računa na podešavanje stepena angažovanosti organa krivičnog pravosuđa značaju i težini, vrsti ili prirodi krivičnog djela, kao i stvarnoj potrebi za njihovim radom zavisno od stanja činjenične i dokazne građe, kao i držanja procesnih subjekata u toku postupka. Smanjenjem ulaganja u slučajevima koji to opravdavaju, može se postići značajan efekat rasterećenja pravosudnih organa. Samo u takvim uslovima oni se mogu u punoj mjeri posvetiti suđenju svih ostalih, težih, značajnijih i složenijih predmeta, u kojima bi bila nedopustiva odstupanja od opšte procesne strukture i vladajućih procesnih načela. Takvoj strategiji u kreiranju procesnih formi doprinose i promjene u strukturi kriminaliteta, kojoj daju pečat dvije pojave: dominacija masovnog, sitnog kriminaliteta, s jedne strane, ali i sve veći rast organizovanih, privrednih i drugih komplikovanijih krivičnih djela (Brkić, 2004).

Predlaganje pojednostavljenih alternativa tradicionalnom krivičnom postupku je inspirisano željom za uštedom vremena, troškova i rada, i izbjegavanjem formalnosti koje u rutinskim slučajevima izgledaju nepotrebne. Savremena zakonodavstva karakterišu česte procesne reforme zasnovane na umnožavanju posebnih pojednostavljenih procesnih formi. Takvom trendu doprinose ne samo logički, nego i pragmatički razlozi. Pri paralelnoj egzistenciji jedne opšte i više posebnih procesnih formi, računa se upravo na moć ovih posljednjih da značajno rasterete pravosudni aparat i tako omogućće više vremena za kvalitetnije suđenje težih i složenijih slučajeva (Brkić, 2004).

Od početnih rudimentarnih oblika procesne diferencijacije, savremeni tokovi se razlikuju ne samo po većoj razuđenosti procesnih formi, nego i po njihovoj zasnovanosti na unekoliko drugačijim osnovima, kao i po radikalnijim odstupanjima od redovne procedure. Apstraktni formalni osnovi sve više bivaju potiskivani od strane osnova koji se cijene *in concreto*. Pri tome se uvažava princip razmjene „jednostavno za jednostavno”. Jednostavnost činjeničnog stanja, dovoljnost dokazne građe i flagrantnost su osnovi koji u pomenutom smislu izbijaju u prvi plan. Druga grupacija važnih osnova zasnivanja pojednostavljenih procesnih formi, koja se sve više probija u savremenim kontinentalnim pravima, tiče se karakterističnog načina držanja procesnih subjekata. Oni postuliraju novi stil ponašanja u postupku u duhu principa kooperativnosti i konsenzualizma. Iako je geneza takvih posebnih formi najčešće povezana sa pragmatičkim razlozima (potreba za rasterećenjem pravosuđa), ne propušta se istaći i njihova resocijalizatorska misija (Matovski, 2009).

Za razliku od izostanka prethodnog stadijuma na bazi male težine krivičnog djela i/ili dovoljnosti dokazne građe, koji nije bio nepoznat ni ranijim pravima, bitno novi momenat u razvoju savremenog procesnog prava je pomjeranje vlasti odlučivanja u pojednostavljenim formama sa

glavnog na prethodni postupak. Kao legitimirajući osnovi u tom pogledu najčešće se kombinuju dovoljnost dokazne građe i jedan ili više osnova iz reda držanja procesnih subjekata. Modifikacija postojeće procesne strukture najčešće računa na isključenje ili ograničenje načela neposrednosti, javnosti i usmenosti.

Sa navedenim trendovima možemo računati i u daljoj perspektivi. Na to će uticati sve nekontrolisaniji procesni input i potreba takvog reagovanja koje će omogućiti realizaciju procesnih ciljeva i vraćanje poljuljanog povjerenja u organe krivičnog pravosuđa. Češće posezanje za pojednostavljenim formama postupanja nalagaće i postojeće tendencije u razvoju opšte procedure koje naginju čistijim akuzatorskim procesnim modelima sa dosljedno ostvarenim principima neposrednosti, kontradiktornosti, javnosti, usmenosti. Odražavajući u velikoj mjeri ideje slobode, humanosti i demokratije, takvi reformski potezi se unaprijed moraju pomiriti sa prilično komplikovanom koncepcijom glavnog pretresa, koja će najmanje biti podobna da doprinese rješavanju problema sporog i neažurnog suđenja. U takvoj situaciji, traženje izlaza u posebnim pojednostavljenim procesnim formama za lakše i jednostavnije slučajeve nameće se kao nužnost (Brkić, 2009).

POJAVNI OBLICI UPROŠĆENIH FORMI POSTUPANJA U KRIVIČNIM STVARIMA REPUBLIKE SRPKSE

Imunitet svjedoka

U kontinentalnoj Evropi proširio se princip koji se u angloameričkom sistemu primjenjuje u strožoj formi i već duže vremena, naime, princip *nemo prodere se ipsum* prema kojem niko nije dužan pružati dokaze protiv sebe. Zakon je, kao i savremeni pravni sistemi, prihvatio princip, *nemo prodere se ipsum* time što je između ostalog i u ovoj odredbi propisano da svjedok ima pravo da ne odgovara na pojedina pitanja ako bi ga istinit odgovor izložio krivičnom gonjenju. Na ovo pravo svjedok mora biti upozoren, a upozorenje treba biti uneseno u zapisnik kako se ne bi desilo da svjedok iz neznanja ne koristi ovo svoje pravo. Ako se zaista radi o slučaju da bi svjedok zbog istinitih odgovora mogao biti izložen krivičnom gonjenju, onda nakon odgovarajućeg upozorenja svjedok lično mora učiniti vjerovatnim da se to može dogoditi. Vrlo je važno da se pravilno utvrdi, da li postoji takva mogućnost, jer ukoliko svjedok to učini vjerovatnim onda se ne može primijeniti prinudna mjera prema tom svjedoku, a koja se odnosi na novčano kažnjavanje. Opravdanost razloga za uskraćivanje odgovora u istrazi ocjenjuje tuzilac, a u toku glavnog pretresa Sud. Ako tužilac, odnosno Sud ocijeni da svjedok nema pravo da se koristi beneficijom iz ove odredbe, svjedok nema pravo da se žali na takvu odluku. Ovo dalje znači da u tom slučaju svjedok mora odgovarati na postavljena pitanja, a ako to odbije može biti novčano kažnjen. Ukoliko Sud donese rješenje o novčanom kaznjavanju svjedok može izjaviti žalbu i tada ponovo ukazati na razloge odbijanja svjedočenja, čiju opravdanost će ocijeniti Sud. Ako svjedok nakon datih upozorenja pristane odgovarati na takva pitanja smatra se da se on odrekao beneficije iz pomenute odredbe. U vezi davanja takvih odgovora svjedok treba sam i slobodno odlučiti, bez ikakvog uplitanja Suda, o tome hoće li se pri ispitivanju u odnosu na neko pitanje poslužiti svojim pravom da odbije davanje odgovora, osim ako je u pitanju maloljetna ili druga osoba koja sama ne može shvatiti da nije dužna odgovarati na pojedina pitanja. Sud dakle, nije ovlašten da neovisno o volji i stavu svjedoka koji se ispituje odbije takvo pitanje stranaka. Jedina se dužnost suda, prema tome, svodi na to da svjedoka prije njegovog ispitivanja upozori da nije dužan odgovarati na pitanja čiji odgovori bi ga mogli izložiti krivičnom gonjenju.

Nasuprot tome, postoje situacije kada svjedok koristi svoju beneficiju da nije dužan davati odgovore na pojedina pitanja, kako zbog istinitih odgovora ne bi bio izložen krivičnom gonjenju. U takvom slučaju zakonodavac nastoji riješiti sukob interesa i to sa jedne strane za saznavanjem istine, a sa druge strane interesa svjedoka da prešuti takve činjenice, obzirom da na osnovu njih Tužilac mora preduzeti krivično gonjenje, osim ako zakonom nije drugačije propisano. Moguće razrješenje takve situacije sadržano je u zakonskom određenju prema kome će svjedok ukoliko na to pristane odgovarati i na ta pitanja, ako mu se da imunitet. Ako svjedok pristane da odgovara na takva pitanja pod uslovom da dobije imunitet, on ustvari pristaje na saradnju sa Tužiocem koja je po prirodi stvari usmjerena na otkrivanje saizvršitelja ili saučesnika krivičnog djela, kao i na otkrivanje izvršenih

krivičnih djela ili krivičnih djela koja se planiraju ili pripremaju. Prema tome, kada u istrazi nastane takva situacija onda Tužilac može odstupiti od načela legaliteta i da na osnovu svoje procjene svjedoku da imunitet koji nije javan (tzv. tajni imunitet), a da za uzvrat od njega dobije određene informacije ili da svjedok (u drugim pravnim sistemima za takvog svjedoka se koriste nazivi: pokajnici, svjedoci optužbe, krunski svjedoci, kooperativni delikvent-svjedoci) pristane na drugi način da saraduje. Dakle, suština je u davanju imuniteta svjedoku u slučaju kada on pristane da saraduje sa tužiocem (Bejatović, 2009). Na glavnom pretresu je slična situacija, s tim što nakon procjene Suda da svjedok ima pravo da uskrati odgovore na pitanja, Tužilac može pod istim uslovima kao u istrazi svjedoku dati imunitet koji je javan (tzv. javni imunitet). U oba slučaja bilo da se radi o istrazi ili glavnom pretresu Tužilac obavezno donosi odluku o imunitetu koja treba sadržavati uslove pod kojima se daje imunitet. Svi ti uslovi iz odluke o imunitetu trebaju biti u skladu sa zakonom i u njima mora biti naglašeno da se svjedok koji je dobio imunitet i koji je svjedočio u toj krivičnoj stvari neće krivično goniti osim ako je dao lažan iskaz (Bejatović, 2011). Prema tome, ako svjedok da lažni iskaz onda može biti krivično gonjen. U tom slučaju, sudija, odnosno predsjednik vijeća može narediti da se sačini poseban zapisnik o iskazu svjedoka i dostavi Tužiocu, ali i bez toga Tužilac može tražiti prepis tog zapisnika i preduzeti krivično gonjenje protiv svjedoka zbog krivičnog djela davanja laznog iskaza. Ukoliko se taj krivični postupak okonča pravosnažnom presudom kojom je svjedok (u tom postupku optuženi) oglašen krivim, to ima za posljedicu opozivanje odluke o imunitetu. Samim tim se ponovo otvara mogućnost da Tužilac preduzme krivično gonjenje i za krivično djelo povodom kojeg je donesena odluka o imunitetu.

Odlukom Suda svjedoku se može za vrijeme trajanja saslušanja postaviti advokat za savjetnika. Ovo je sasvim razumljivo s obzirom na ozbiljnost ovog instituta i potrebu da se svjedoku obezbijede garancije da nakon što on ispuni svoje obaveze neće biti krivično gonjen. Za postavljanje advokata za savjetnika svjedoku potrebno je da se ispune dva kumulativna uslova i to: da je očito da sam svjedok nije u stanju da koristi svoja prava za vrijeme saslušanja i ako njegovi interesi ne mogu biti zaštićeni na drugi način (Sijerčić-Čolić, Hadžiomerađić, Jurčević, Kaurinović, & Simović, 2005).

Dakle, saradnja svakog „kooperativnog“ svjedoka i tužioca usmjerena je na otkrivanje saizvršilaca ili saučesnika krivičnog djela, kao i na otkrivanje izvršenih krivičnih djela ili krivičnih djela koja se planiraju i pripremaju (Bejatović, 2011).

Izjašnjenje o krivici

Institut izjašnjenje o krivici potiče iz angloameričkog pravnog sistema i vodi skraćivanju krivičnog postupka iz kojeg se izostavljaju pojedine faze ili čitavi stadijumi. Tako, izjava o priznanju krivice prihvaćena od strane suda data na početku glavnog pretresa automatski isključuje fazu dokazivanja, prevodeći postupak u fazu izricanja kazne. Institutom izjašnjenja o krivici, čija se priroda ogleda u davanju formalnog odgovora pred sudom na optužbe u optužnom dokumentu nastoji se prije početka glavnog pretresa utvrditi da li optuženi optužbu prihvata (eng. *guilty plea* ili *plea of guilty*) ili je osporava (eng. *not guilty plea*).

Kod ovog instituta radi se o prvom pojavljivanju optuženog pred sudom (sudijom za prethodno saslušanje), od započinjanja krivičnog postupka protiv njega koje se sastoji u preduzimanju radnje izjašnjavanja o krivici u prisustvu tužioca i branioca, bez obzira na vrstu krivičnog djela i propisanu kaznu. Prisustvo branioca je obligatorno kako u trenutku izjašnjavanja o krivici tako i na ročištu gdje se razmatra pozitivna izjava ukoliko je do nje došlo, što se javlja potpuno opravdano s obzirom na to da se radi o procesnom trenutku gdje optuženi gubi pravo na suđenje odricanjem, u vidu pozitivne izjave, a time i svih drugih prava koja bi mu pripadala da je išao na glavni pretres. Praksa je pokazala da se optuženi vrlo rijetko odlučuju na priznanje krivice pred sudijom za prethodno saslušanje, a mnogo češće u okviru tog priznanja traže i nagodbu s tužiocem o krivičnoj sankciji.

Izjašnjavanje optuženog je sredstvo njegove odbrane i predstavlja izraz načela „jednakosti oružja“ stranaka u postupku. Uz to, ovom izjavom optuženi, prema ugledu na akuzatorske modele krivičnog postupka, izražava svoj stav prema predmetu optužbe, te se to tretira kao osnovno polazno sredstvo odbrane optuženog („odgovor na optužnicu“), (Simović, 2009). Dejstvo priznanja najčešće se gradi na pretpostavci njegove istinitosti, jer se podrazumijeva da je istina postignuta i kod priznanja optuženog. Najčešći razlozi koji utiču na odluku optuženog da izjavi da je kriv jesu čvrsti

dokazi optužbe, te činjenica da se priznanje krivice u pravilu uzima kao olakšavajuća okolnost prilikom odmjeravanja kazne (Simović, 2009).

Dajući pozitivan odgovor o svojoj krivici, optuženi priznaje ono što je potvrđeno u optužnici, tj. ono što mu se stavlja na teret. Priznanje može biti u interesu ne samo organa krivičnog pravosuđa, već i samog optuženog, a interes se očituje u dimenziji vremena (ukoliko to odgovara i njemu radi bržeg okončanja postupka), a time i svih nelagodnosti i tereta koje on nosi sa sobom. Prava koja poznaju ovaj institut (između ostalih, englesko pravo) sud priznanja odgovornosti za učinjeno krivično djelo koje se, kao dispozitivni stranački akt optuženog uzima kao utvrđivanje postojanja krivičnog djela i odgovornosti, sudu omogućava da odmah pređe na izricanje krivične sankcije. Dakle, ako se optuženi izjasni da je kriv (*guilty plea*), sudija za prethodno saslušanje upućuje, dostavlja predmet sudiji, odnosno vijeću, radi izricanja krivične sankcije. Zakon ne određuje rok u kome mora postupiti sudija za prethodno saslušanje, ali je očigledno da se ova radnja mora preduzeti bez odlaganja (Kaurinović, 2013). Prije nego što izrekne osudu, sud redovno daje riječ tužiocu i braniocu da iznesu okolnosti koje utiču na izbor i odmjeravanje kazne, a može strankama dopustiti i da izvedu dokaze kojima će se utvrditi određene olakšavajuće i otežavajuće okolnosti (Simović, 2009).

Ukoliko se optuženi ne izjasni o krivici, sudija za prethodno saslušanje će po službenoj dužnosti unijeti u zapisnik da optuženi poriče krivicu. Ukoliko se optuženi proglasi krivim nakon završetka glavnog pretresa ili promijeni svoju prvobitnu izjavu o negiranju krivice i naknadno prizna krivicu, njegova izjava o negiranju krivice neće biti uzeta u obzir kod odmjeravanja sankcije. Ovdje se govori o zabrani uzimanja u obzir izjave o poricanju krivice kao otežavajuće okolnosti prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije. Prvobitna izjava o poricanju krivice ne uzima se u obzir kod odmjeravanja sankcije u dva slučaja. Prvo, optuženi ne mijenja svoju prvobitnu izjavu o poricanju krivice nakon održanog glavnog pretresa ukoliko bude oglašen krivim i drugo, optuženi tokom dokaznog postupka promijeni prvobitnu izjavu o poricanju krivice i naknadno prizna krivicu. Ova zabrana se prije svega odnosi na Sud i onemogućava da se ranije negiranje krivice optuženog upotrijebi protiv njega, na njegovu štetu, prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije. To ne znači da optuženi ne može koristiti svoje prvobitne izjave ako je to u interesu njegove odbrane, ako to predstavlja najpovoljniji način odbrane. Ovo pravo, koje je sastavni dio prava na odbranu, optuženom ne može niko uskratiti (Sijerčić-Čolić, et al., 2005).

Prilikom održavanja ročišta o priznanju krivice, sud vodi računa o ispunjavanju više kumulativno propisanih uslova. Prvo, da li je izjava data dobrovoljno, svjesno i sa razumijevanjem; da li je optuženi upozoren i razumio da se izjavom o priznanju krivice odriče od prava na suđenje; da li postoji dovoljno dokaza o krivici optuženog, da li je optuženi upoznat i razumio moguće posljedice vezane za imovinskopravni zahtjev; da li je optuženi upoznat sa odlukom o naknadi troškova krivičnog postupka i sa pravom da bude osloboden naknade u predviđenim slučajevima. Proizlazi, da se sud mora uvjeriti u opisani kvalitet izjave o priznanju krivice i u tom pravcu mu je neophodno da na ovakvom ročištu ostvari punu komunikaciju sa optuženim.

Međutim, moguće je da u sklopu pozitivnog izjašnjavanja o krivici, u pogledu više tačaka u optužnici, za neke optuženi da potvrđan, a za neke odričan odgovor o krivici. Tada se javlja specifična situacija kada se može postaviti pitanje - kako riješiti ovu situaciju, s obzirom na to da zakonodavac nije predvidio rješenje u tom slučaju. Neki autori smatraju da kada optuženi djelimično prizna krivicu, tj. samo u pogledu nekih tačaka optužnice, uzima se da se izjasnio da nije kriv, tj. izvode se dokazi o postojanju krivičnog djela, krivici i drugi dokazi, s tim da bi se u odnosu na djela za koja se pozitivno izjasnio o krivici - izvođenje dokaza trebalo svesti na nižu mjeru. Ovdje bi se radilo o „djelimičnom priznanju“ ili o situaciji „paralelnog postojanja priznanja i poricanja“ gdje se ono što je obuhvaćeno priznanjem može odnositi na važne ili nevažne činjenice (Jokić, 2001). U ovakvom slučaju bez preciznog zakonskog regulisanja, logičkim tumačenjem člana koji reguliše spajanje i razdvajanje postupka moglo bi se odlučiti da se ide na razdvajanje postupka, tako da se u pogledu djela koja je priznao zakazuje ročište za izricanje sankcije (naravno ako su prethodno ispunjeni svi uslovi za prihvatanje takve izjave), a u pogledu djela za koje se odrečno izjasnio po pitanju krivice – zakaže glavni pretres, jer prihvatanje djelimičnog priznanja može u sebi kriti ozbiljne procesne zamke (Simović, 2009).

Zakon o krivičnom postupku RS je institut „priznanja krivice“ preuzeo iz angloameričkog prava, s tim što je to rješenje blisko rješenju u SAD gdje se ovaj dio postupka odvija prije početka glavnog pretresa, tako da se u slučaju izjave o krivici već prije zakazivanja glavnog pretresa može donijeti odluka. U engleskom pravu izjašnjavanje o krivici odvija se na početku glavnog pretresa, tačnije nakon čitanja osnova optužbe, kada se optuženi pita da li se osjeća krivim za djelo koje mu se stavlja na teret. Međutim iako je *plea of guilty* izrazito formalna izjava optuženog da je učinio krivično djelo za koje je optužen, ona ipak podliježe značajnim ograničenjima i uslovima da bi bila punovažna i time proizvela pravno dejstvo, pri čemu može ali i ne mora biti prihvaćena od strane suda (Simović, 2009).

Sve jurisdikcije precedentnog prava insistiraju na dobrovoljnosti priznanja. Prema tim shvatanjima, „dobrovoljnost se sastoji od dva elementa: jednog, prema kome optuženi mora biti mentalno sposoban da shvati posljedice svojih postupaka kada se izjašnjava da je kriv i drugog, da izjašnjenje ne smije biti rezultat bilo kakve prinude ili prijetnje, osim očekivanja optuženog da će na taj način imati smanjenje kazne. Tako, priznanje u Engleskoj optuženog lica prije glavnog pretresa može se prihvatiti kao dokaz samo u slučaju da optužba dokaže da je ono dato dobrovoljno. Tada je priznanje dovoljan dokaz o krivici. Ukoliko se pojavi sumnja u dobrovoljnost takvog priznanja, optužba mora na zahtjev odbrane ili suda da dokaže „izvan razumne sumnje“ da priznanje nije bilo pribavljeno pritiskom (dugotrajna ispitivanja, uskraćivanje sna i odmora, hrane i dr.), jer u protivnom ako to ne uspije dokazati, sud u cijelosti ili u dijelu u kojem optužba nije uspjela dokazati zakonitost priznanja, takvo priznanje isključuje iz dokaznog materijala. U SAD će se kao dokaz prihvatiti priznanje koje je slobodno od svakog vanjskog uticaja zastrašivanjem ili prijetnjom. Međutim, i pored toga, samo priznanje se ne smatra dovoljnim dokazom, već je potrebno postojanje i drugih dokaza. Neophodno je utvrditi da li optuženi u potpunosti razumije prirodu i posljedice svoje izjave, te za šta se tačno izjašnjava da je kriv, što je veoma značajno ako se ima u vidu da je suština ove ustanove prihvatanje od strane optuženog svih pravnih elementa neophodnih za postojanje djela koje je predmet optužbe, uz odricanje od dokaznog postupka tokom kojeg bi ovi elementi morali biti dokazivani.

Zaključno možemo reći da prethodna razmatranja instituta izjašnjenja o krivici pokazuju da se u slučaju priznanja krivice prije glavnog pretresa (a nakon podizanja i potvrđivanja optužnice) otvaraju putevi za brzo i pojednostavljeno rješenje krivičnog pravnog spora i preko toga rasterećenje krivičnog pravosuđa. Pored toga, izjavu o priznanju krivice treba posmatrati i u svjetlu uloge suda u procesu uzimanja izjave o krivici i garancija za optuženo lice (Simović, 2009).

Pregovaranje o krivici

Pregovaranje o priznanju krivice je mehanizam putem putem koga se krivični slučaj razrješava bez suđenja, sporazumom uključenih strana (Bojović, 2009).

Sporazum o priznanju krivice „Kontroverzni je proizvod američke sudske prakse“. Počeo se javljati u drugoj polovini XIX vijeka, nakon građanskog rata (Fejš, 2012). Sporazum o priznanju krivice dominantan je način završavanja krivičnog postupka u krivičnom pravnom sistemu Sjedinjenih Američkih Država. Početak primjene ovog instituta vezan je za slučaj *Cancemi v. People* iz 1858. godine, kada je sud države Njujork zauzeo stav da se okrivljeni ne može odreći svojih zagarantovanih ustavnih prava, pa ni prava na suđenje. No, već 1859. godine, Vrhovni sud u slučaju *State v. Kaufman* odlučuje da se okrivljeni može odreći svojih zagarantovanih procesnih prava, uključujući i pravo na ubrzano suđenje, kao i pravo da mu se sudi u redovnom postupku pred velikom porotom (*grand jury*). Danas se u SAD primjenom sporazuma o priznanju krivičnog djela rješava 90–98% svih krivičnih predmeta (Nikolić, 2013).

Stranački sporazum je takođe jedna uprošćena forma krivične procedure ka kojoj tužilac može usmjeriti već započetu opštu ili neku posebnu formu krivičnog postupka. Pregovaranje o krivici je institut preuzet iz anglosaksonskog tipa krivičnog postupka. Ekvivalent je institut pod nazivom „cjenkanje o priznanju krivice“ (*plea bargaining*) iz adverzijalnog krivičnog postupka. Kod instituta pregovaranja o krivici ili „nagodbe“ akcent se stavlja na potrebu odstupanja od tradicionalnog pogleda na krivični postupak i uvođenja nekih vidova slobodnijih sporazumnih oblika raspravljanja krivičnih zahtjeva (Simović, 2009). Iako je u koliziji sa javnopravnim karakterom i principima

mješovitog tipa krivičnog postupka, u posljednje dvije decenije preplavio je krivičnoprocesna zakonodavstva zemalja kontinentalne Evrope (*rlea bagaining infection*), kao prihvatljiva uprošćena forma kojom se izbjegava suđenje. Za sporazum o priznanju krivice može se reći da je to sporazum *sui generis* koji se zaključuje između tužioca, s jedne strane, i optuženog i njegovog branioca, s druge strane, u slučaju kad se dogovore da okrivljeni u potpunosti prizna izvršenje krivičnog djela koje mu se optužbom stavlja na teret, a da tužilac za uzvrat učini optuženom izvjesne povlastice i ustupke, prije svega u pogledu blažeg kažnjavanja (Đurđić, 2013). Na osnovu tako zaključenog sporazuma, sud izriče krivičnu sankciju bez održavanja glavnog pretresa, ako sporazum prihvati. To nije običan ugovor koji bi proizvodio dejstvo sam po sebi nakon zaključenja u zakonom propisanoj formi. Sporazum je samo osnov za sudsku odluku kojom se presuđuje krivična stvar, ako ga sud nakon ocjene prethodno prihvati posebnom odlukom. Proizilazi da je njegovo dejstvo na krivičnu stvar posredno.

Uvođenje ovog instrumenta konsenzualne pravde prevashodno se opravdava razlozima praktične korisnosti jer nagodba omogućava efikasnije iskorišćavanje „državnih resursa“ i osigurava brzu primjenu krivičnopravnih mjera. Kod organizovanog kriminala ima se u vidu i nužnost korišćenja „krunskih svjedoka“, pošto dokazivanje kriminalne djelatnosti zločinačkih udruženja, a naročito njihovog vođstva, skoro da nije moguće ako se koncesijama ne obezbijedi saradnja njihovih članova. Parnična pogodba se još pravda i razlozima zaštite oštećenog (umanjuje se stres i otklanjaju štetne posljedice koje bi mogle nastati za oštećenog zbog javnog suđenja), a optuženom se pruža prilika da prihvati odgovornost za učinjeno djelo. Uvođenje u krivični postupak obrazloženo je očekivanjem da sporazum o priznanju krivice „realno može dovesti do bržeg okončanja mnogih krivičnih postupaka i smanjenja troškova, a da se pri tom, ipak ne ugroze interesi zakonitosti i pravičnosti“ (Đurđić, 2013).

Iako ne postoji samo jedna definicija, pregovaranje o priznanju krivice se uopšteno shvata kao proces pregovaranja između osumnjičenog, odnosno optuženog i tužioca u kome osumnjičeni, odnosno optuženi priznaje da je počinio krivično djelo, a tužilac, zauzvrat, pristaje na davanje pojedinih ustupaka. Nakon toga, sporazum se dostavlja sudu kako bi se na taj način izbjeglo provođenje suđenja. U okviru ovog opšteg pojma postoje značajne pojedinačne različitosti ovog instituta od jednog do drugog krivičnopravnog sistema, kao što mogu biti propisane razne vrste sporazuma o priznanju krivice, odnosno može biti propisan stadij postupka u kojem je dozvoljeno pregovaranje kao i učestvovanje oštećenog u ovom procesu. Međutim, zajednički princip koji je zastupljen u svim pojmovima je da se sporazum zaključuje između tužilaca i osumnjičenih, odnosno optuženih, pri čemu je svaka od strana spremna na davanje određenih ustupaka zauzvrat za primanje odgovarajućih koristi.

Objе strane u pregovaranju imaju korist jer se krivični predmet rješava na ekspeditivan i izvjestan način. Tužilaštvo je saglasno da se izrekne blaža krivičnopravna sankcija (kada je to moguće, povući pojedinu tačku optužnice ili ublažiti pravnu kvalifikaciju krivičnog djela) u zamjenu za neodržavanje glavnog pretresa, moguću uštedu vremena potrebnog za žalbeni postupak, kao i uštedu troškova suđenja. Takođe se ugroženi svjedoci mogu poštediti eventualnih traumatičnih iskustava prouzrokovanih mogućim svjedočenjem na glavnom pretresu. Tužiocі se, takođe, mogu da dogovore sa osumnjičenima, odnosno optuženima o saradnji tako što će isti svjedočiti ili dati podatke o drugom krivičnom djelu ili drugim navodnim izvršiocima krivičnih djela, što se na drugi način ne bi moglo postići, prikupiti ili otkriti.

Osumnjičeni, odnosno optuženi se odriču mogućnosti da budu oslobođeni od optužbi u zamjenu za izricanje blaže krivičnopravne sankcije nego što bi to bilo u slučaju da je njihova krivica dokazana na glavnom pretresu. Osumnjičeni, odnosno optuženi će, takođe, morati da pristanu da ne mogu uložiti žalbu na izrečenu krivičnopravnu sankciju. Osumnjičeni, odnosno optuženi mogu poboljšati svoju poziciju u procesu pregovaranja ako tužiocu ponude dodatne podatke o saizvršiocima ili drugom krivičnom djelu. Obostrana korist se ogleda i u ostvarenju principa pravne izvjesnosti, koju obezbjeđuje sam proces pregovaranja o priznanju krivice.

Sporazum o priznanju krivice ne predstavlja sredstvo pomoću koga se država zastupljena od strane tužioca pokorava licu odgovornom za izvršenje predmetnog krivičnog djela. Prije bi se moglo istaći da država njime ublažava krivičnopravnu sankciju u zamjenu za pokoravanje osumnjičenog,

odnosno optuženog. Na kraju, obje strane trebaju primiti korist koja je proporcionalna ponuđenim ustupcima.

Pregovaranje o krivici, kao pravni institut, ima različite oblike, među kojima su najčešći oblici: (1) pregovaranje o pravnoj kvalifikaciji djela, koje obuhvata pregovaranje da se odustane od date pravne kvalifikacije ili blaža pravna kvalifikacija djela; (2) pregovaranje o krivičnopravnoj sankciji, koje obuhvata pregovaranje o vrsti i dužini krivičnopravne sankcije; i (3) pregovaranje o činjeničnom opisu krivičnog djela, koje obuhvata pregovaranje o činjenicama koje će biti predočene pred sudom. Ovaj institut, onako kako je propisan i razrađen u Bosni i Hercegovini, generalno se podvodi pod kategoriju pregovaranja o krivičnopravnoj sankciji i mnogi praktičari i pravni stručnjaci tvrde da pozitivne odredbe zakona o krivičnom postupku onemogućavaju postupke pregovaranja o pravnoj kvalifikaciji djela i pregovaranja o činjeničnom opisu krivičnog djela. Praćenje sudskih postupaka pokazuje da se pregovaranje o pravnoj kvalifikaciji djela koristi samo u veoma ograničenom broju praćenih ročišta i to uglavnom na ročištima pred Sudom BiH u kojima učestvuju međunarodni tužioci. Izgleda da velika većina praktičara zastupa stanovište da proces pregovaranja ne obuhvata pregovaranje o pravnoj kvalifikaciji djela ili činjeničnom opisu krivičnog djela.

Sudije, nakon što prihvate sporazum, izriču krivičnopravnu sankciju koja je sadržana u sporazumu. Većina praktičara se, takođe, slaže u tome da nije moguće da sudije prihvate sporazum, a da izreknu drugačiju krivičnopravnu sankciju od one koja je dogovorena u sporazumu. Osumnjičeni, odnosno optuženi se odriče prava da uloži žalbu na izrečenu krivičnopravnu sankciju. U Bosni i Hercegovini se može naći još jedna jedinstvena karakteristika sporazuma o priznanju krivice, a to je da se isti može zaključivati, s izuzetkom u Republici Srpskoj, i u žalbenom postupku; dakle, glavni pretres može biti već održan, a da se krivični predmet okonča putem zaključenja sporazuma o priznanju krivice.

Postupak za izdavanje kaznenog naloga

Savjet Evrope preporučuje da kazneni nalog (penal order) treba da se uvede u nacionalna zakonodavstva kada su ispunjeni sljedeći uslovi: da je dokazni materijal jasan i da nesumnjivo ukazuje na krivicu okrivljenog, da se postupak sprovodi na inicijativu tužioca, da se krivična sankcija odredi bez vođenja krivičnog postupka, da se okrivljeni u potpunosti upozna sa posljedicama prihvatanja kaznenog naloga, da okrivljeni mora imati pravno sredstvo za osporavanje kaznenog naloga, da sankcije koje sud može izreći bez održavanja krivičnog postupka budu limitirane i određene zakonom, a da zatvorska kazna ne smije biti između njih. Ako ga odbrana ne ospori, kazneni nalog ima status presude za koju važe načela *res judicata* i *ne bis in idem* i da osporavanje kaznenog naloga vodi ka sprovođenju krivičnog postupka bez dejstva zabrane za *reformatio in peius* u odnosu na krivičnu sankciju sadržanu u kaznenom nalogu koji je osporen i stavljen van snage (Kalajdzijev & Lažetić-Bužarovska, 2013).

Postupak za izdavanje kaznenog naloga za prevashodni cilj ima izbjegavanje glavnog pretresa. Na ovaj način postiže se pojednostavljenje i racionalizacija sudskog postupka sa namjerom da se sudski postupak ubrza i učini uspješnijim, a istovremeno da postupak bude podjednako dobar i siguran kao redovni sudski postupak (Sijerčić-Čolić, et al., 2005).

Osnovni kriteriji temeljem kojih se odlučuje da li će doći do postupka izdavanja kaznenog naloga su - priroda predmeta krivičnog postupka i vrsta i visina zapriječene krivičnopravne sankcije, te da li Tužilac raspolaže sa dovoljno dokaza kojima može, u optužnici, potkrijepiti svoj zahtjev za izdavanje kaznenog naloga.

O optužnici Tužioca koja sadržava zahtjev za sprovođenje postupka izdavanja kaznenog naloga, odlučuje sudija pojedinac. Posebnost odredbi koje se tiču postupka za izdavanje kaznenog naloga ogleda se, dakle, i u tome što je postupak za izdavanje kaznenog naloga efikasan i ekonomičan, a vodi ga i završava samo jedan sudija.

Da bi Tužilac bio u mogućnosti da zahtijeva pokretanje i sprovođenje postupka za izdavanje kaznenog naloga moraju biti ispunjeni određeni preduslovi, od kojih se prvi odnosi na to da je za predmetno krivično djelo propisana krivičnopravna sankcija kazne zatvora do pet godina ili novčana kazna kao glavna kazna. Drugi preduslov je da Tužilac raspolaže sa dovoljno dokaza koji formiraju osnov po kojem je moguće tvrditi da je osumnjičeni počinio predmetno krivično djelo. Ovaj

preduslov je identican preduslovu za podizanje optužnice u redovnom postupku, što potvrđuje i činjenica da Tužilac zahtjev za pokretanje postupka za izdavanje kaznenog naloga dostavlja Sudu u formi optužnice. U takvoj optužnici, Tužilac je dužan da izričito navede koja se krivičnopravna sankcija traži da bude izrečena optuženom bez sprovođenja glavne rasprave.

Tužilac ni u kom slučaju ne može tražiti u optužnici da se u postupku za izdavanje kaznenog naloga, optuženom izrekne kazna zatvora, bez obzira na činjenicu da je za predmetno krivično djelo predviđena kazna zatvora kao krivičnopravna sankcija. Tužiocu su taksativno pobrojane vrste krivičnopravnih sankcija i mjera koje može zahtijevati da budu izrečene optuženom. Od krivičnopravnih sankcija, to su novčana kazna, uslovna osuda i oduzimanje predmeta kao mjera bezbjednosti, te oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Tužilac nije ograničen u pogledu odabira samo jedne krivičnopravne sankcije ili mjere, već mu je data mogućnost da, istovremeno, traži izricanje, kako jedne, tako i više krivičnopravnih sankcija i/ili mjera odjednom.

Optužnicu sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga, sudija pojedinac će odbaciti u tri zakonom izričito propisana slučaja. U prvom slučaju, sudija će odbaciti zahtjev Tužioca ukoliko se ustanovi da postoji osnov za spajanje postupka. To se prije svega odnosi na situaciju gdje imamo da je optuženi po optužnici kojom se traži izdavanje kaznenog naloga u isto vrijeme optužen za više krivičnih djela, ili se protiv iste osobe pred Sudom vode odvojeni postupci za više krivičnih djela, kao i u slučaju kad se predmetno krivično djelo vode odvojeni postupci za više osoba. U drugom slučaju, sudija će odbaciti zahtjev Tužioca za izdavanje kaznenog naloga kad se utvrdi da za predmetno krivično djelo nije moguće postaviti takav zahtjev. Odnosno, sudija će odbaciti zahtjev Tužioca ako ustanovi da je za predmetno krivično djelo zakonom propisana kazna zatvora veća od pet godina ili kad za to krivično djelo nije predviđena novčana kazna kao glavna kazna. U trećem slučaju, zahtjev će biti odbačen ako zatražena krivičnopravna sankcija ili mjera nije predviđena među dopuštenim krivičnopravnim sankcijama i mjerama. Preciznije, svaki zahtjev Tužioca za izdavanje kaznenog naloga kojim se traži izricanje krivičnopravne sankcije drugačije od novčane kazne i uslovne osude, mjere bezbjednosti oduzimanja predmeta i posebne mjere oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom, biće odbačen. Ovo se odnosi i na situaciju kad Tužilac zatraži izricanje novčane kazne, koja je inače dopuštena, ali u iznosu koji prelazi zakonski maksimum za novčanu kaznu po osnovu izdavanja kaznenog naloga (Sijerčić-Čolić, et al., 2005).

Na rješenje sudije o odbacivanju zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, Tužilac ima pravo žalbe po kojoj je Sud dužan donijeti odluku u roku od 48 sati. Zakon izričito ne propisuje rok za žalbu na rješenje o odbačaju zahtjeva, te se ima smatrati da Tužilac treba postupati u skladu sa opštim rješenjem o roku na žalbu na rješenje od tri dana (Sijerčić-Čolić, et al., 2005).

U slučaju da optužnica koja sadrži zahtjev za izdavanje kaznenog naloga ispunjava formalne uslove, te da ne postoji osnov za odbacivanje, te kad sudija ocijeni da podaci sadržani u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje kaznenog naloga, postupit će sa optužnicom kao da je ista podnijeta na potvrdu, te će je proslijediti u dalji postupak. Sudija će postupiti na isti način i u slučaju kad ocijeni da je prema podacima dostavljenim u optužnici moguće očekivati izricanje neke druge krivičnopravne sankcije ili mjere, različite od one, ili onih, koje je zatražio Tužilac

Kad Sud utvrdi da ne postoje okolnosti koje bi zahtijevale primjenu odredbi koje se odnose na neprihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, sudija će potvrditi optužnicu sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga, te će zakazati saslušanje optuženog.

Ispitivanje optuženog kojem je potvrđena optužnica sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga, obavlja se tako što će sudija: a) utvrditi da li je ispoštovano pravo optuženog da ga zastupa branilac u dotadašnjem dijelu postupka, kao i da li je branilac prisutan saslušanju; b) utvrditi da li je optuženi razumio optužnicu i, naročito, zahtjev Tužioca za izdavanje kaznenog naloga, tj. izricanje krivičnopravne sankcije i/ili mjere; c) upoznati optuženog sa dokazima koje je dostavio Tužilac te ga pozvati da se izjasni, u formi izjave, o predočenim dokazima; d) pozvati optuženog da se izjasni o krivici; e) pozvati optuženog da se izjasni o predloženoj krivičnopravnoj sankciji i/ili mjeri.

Izjava optuženog da nije kriv predstavlja obligatorni osnov po kom sudija mora zakazati glavni pretres u roku od 30 dana, te optužnicu proslijediti na dalji postupak, kako je to predviđeno zakonom. Ukoliko optuženi izjavi da je kriv, te da prihvata predloženu krivičnopravnu sankciju i/ili mjeru, sudija će pristupiti utvrđivanju krivice na osnovu iskaza o krivici optuženog i dokaza koje je Tužilac ponudio. Ukoliko je moguće utvrditi krivicu optuženog, sudija će presudom izdati kazneni

nalog u skladu sa optužnicom. Precizna formulacija gdje se kaže „...presudom izdati kazneni nalog u skladu sa optužnicom.“, ne ostavlja mogućnost sudiji da u izreci presude odredi krivičnopravnu sankciju i/ili mjeru koja je drugačija od one koju je predložio Tužilac i sa kojom se je optuženi složio i kao takvu, prihvatio (Sijerčić-Čolić, et al., 2005).

ZAKLJUČAK

Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima nastaju iz potrebe za racionalizacijom krivičnog postupka, potrebe koja svakim danom biva sve očiglednija, što se očituje u reformama krivičnoprocesnih zakonodavstava kojima države sve češće pristupaju.

U kom će pravcu racionalizacija ići, zavisi od uzroka i faktora koji tu potrebu za njom stvaraju. Ukoliko su uzroci sporog krivičnog pravosuđa u samom zakonodavstvu, u njegovoj reformi treba i tražiti izlaz. Kao argument u prilog pojednostavljenja i ubrzanja postupka uzima se porast priliva predmeta, koji nije praćen odgovarajućim povećanjem broja sudija i tužilaca, kao i postojanje formalizma čija je svrha da obezbijedi bolju zaštitu optuženog.

LITERATURA

- Bejatović, S. (2009). *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu. Beograd
- Bejatović, S. (2011). Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3.
- Bojović, V. (2009). Sporazum o priznanju krivice. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 3.
- Brkić, S. (2004). *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*. Novi Sad.
- Brkić, S. (2009). Pojednostavljene forme krivičnog postupanja i postupak njegovog ozakonjenja u Republici Srbiji. *Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo*.
- Đurđić, V. (2013). Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima. *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primjeni*.
- Fejš, I. (2012). Američki model nagodbe u krivičnom postupku posebno neki njeni negativni aspekti. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 4.
- Jokić, Z. (2001). *Krivično procesno pravo*. Beograd.
- Kalajdzijev, G., & Lažetić-Bužarovska, G. (2013). Ubrzanje postupka kao jedan od ciljeva reforme krivičnog postupka u Republici Makedoniji. U *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primjeni*. Beograd: OEBS.
- Kaurinović, D. (2013). Potvrđivanje optužnice i izjašnjenje o krivici kao oblici pojednostavljenog krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini. U *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primjeni*. Beograd: OEBS.
- Matovski, M. (2009). Međunarodni pravni standardi o kaznenom (krivičnom) postupku. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 3.
- Nikolić, D. (2013). Sporazumi o priznanju krivičnog dela kao reprezentativna forma pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima. U *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primjeni*. Beograd: OEBS.
- Sijerčić-Čolić, H., Hadžiomerađić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., & Simović, M. (2005). *Komentari zakona o krivičnom postupku u BiH*. Sarajevo.
- Simović, M. (2009). Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (zakonska rješenja i iskustva u dosadašnjoj praksi). U *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
- Vasiljević, T. (1941). Značaj brzine i uzroci sporosti krivičnog sudskog postupka. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 2.

INCREASED PROCEDURAL FORMS IN CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Miro Katić¹, Zoran Pavlović²

*¹Headquarters for Fight and against Terrorism and Extremism, Ministry of Internal Affairs of
Republic of Srpska, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, mirokatic.rs@gmail.com*

²Provincial Protector of Citizens – Ombudsman, Novi Sad, Serbia

ABSTRACT

The basic aim of the criminal procedure is to establish the truth. It should be acknowledged that the most appropriate time to do this work is before the main trial because, as determined by the police or the prosecutor, it often has a higher real value than the material that was later established in the courtroom. On the other hand, one of the more important features of the contemporary science of criminal procedural law, and therefore contemporary criminal procedural legislation, whose solutions follow the tendencies of science, is the requirement for the efficiency of the criminal justice system. The question of the effectiveness of the criminal procedure, that is, the treatment, is an issue that has always attracted the attention of not only the scientific and professional public, but also the public at large, especially for the last decade. The request for the efficiency of the criminal procedure has become one of the more important features of modern criminal law science, and therefore modern criminal procedural legislation whose solutions follow the tendency of science. It is, quite justified, one of the international legal standards of this area as a whole. The author discusses the simplified assessment of the forms in the criminal assessment of the law of the Republic of Srpska related to the achievement of the appropriate level of efficiency in criminal proceedings in the Republic of Srpska.

Key words: efficiency, simplified procedural forms, simplified process forms